

DUE DILIGENCE vs. COMPLIANCE – ЧИ ЯКИЙ ІНСТРУМЕНТ КРАЩЕ ЗАБЕЗПЕЧУЄ ЕФЕКТИВНІСТЬ БІЗНЕСУ ТА ЙОГО ФІНАНСОВУ СТАБІЛЬНІСТЬ

Щербакова Н.В.,

*докторка юридичних наук, доцентка,
професорка кафедри цивільного права і процесу,
Донецький національний університет імені Василя Стуса
ORCID: 0000-0003-0278-0170*

Щербакова Н.В. Due diligence vs. Compliance – чи який інструмент краще забезпечує ефективність бізнесу та його фінансову стабільність.

Стаття присвячена аналізу таких дієвих економіко-правових інструментів, як дью ділідженс та комплаєнс, які застосовуються суб'єктами господарювання під час здійснення своєї господарської діяльності, зокрема в такі важливі періоди, як проведення реорганізаційної процедури або укладання договорів купівлі-продажу чи оренди єдиного майнового комплексу тощо. Метою проведеного дослідження виступає визначення місця та ролі процедур дью ділідженс та комплаєнс, їх вплив на ефективність здійснення господарської діяльності та забезпечення фінансової стабільності бізнесу суб'єктів господарювання.

На підставі проведеного аналізу наукової економічної та юридичної літератури, чинного законодавства, законодавства ЄС та зарубіжних країн, практики запровадження процедур дью ділідженс та комплаєнсу, авторкою обґрунтовується значення процедури дью ділідженс як ефективного економіко-правового інструмента, який має включати реалізацію сукупності інформаційно-аналітичних заходів, спрямованих на проведення комплексного і глибокого аналізу, належної перевірки й оцінки всіх аспектів фінансово-господарської діяльності господарюючого суб'єкта (організаційних, правових, фінансових, маркетингових, податкових, ринкових, технологічних) та економічної доцільності запланованих юридичних дій (наприклад, укладання договору купівлі-продажу або оренди єдиного майнового комплексу, процедура реорганізації тощо).

Визначено загальні та відмінні ознаки процедур дью ділідженс та комплаєнс. Загальними ознаками виступають: сфера та мета застосування; відміною ознакою – зміст процедури (дью ділідженс вибудовує стратегію діяльності господарюючого суб'єкта та забезпечує комплексну перевірку компаній у разі проведення оцінки господарської діяльності суб'єкта; комплаєнс надає можливість вибудувати тактику ведення бізнесу та систему контролю за дотриманням законодавства й уникнення корупційних ризиків).

Обґрунтовано, що дью ділідженс та комплаєнс необхідно запровадити як кращу практику застосування міжнародними компаніями комплексного проведення в обов'язковому порядку зазначених процедур під час надання попередньої оцінки та з'ясування ризиків протягом здійснення господарської діяльності суб'єкта господарювання, зокрема у процедурі реорганізації або у разі укладання господарсько-правових договорів, наприклад купівлі-продажу або оренди єдиного майнового комплексу. Крім того, запропоновано впроваджувати комплаєнс-програми щодо здійснення контролю за дотриманням законодавства та уникнення корупційних ризиків (аналіз та оцінка всіх потенційних економічних, фінансових, податкових ризиків та можливих негативних наслідків; розробка порядку та умов конвертації акцій, обміну акцій на частки (паї), їх економічна доцільність та обґрунтування), ключова роль у здійсненні яких покладається на наглядову раду або раду директорів в акціонерних товариствах.

Ключові слова: дью ділідженс, комплаєнс, суб'єкт господарювання, реорганізаційна процедура, здійснення контролю за дотриманням законодавства, юридична експертиза, комплексна перевірка, уникнення корупційних ризиків, запобігання фінансових ризиків, комплаєнс-програми.

Shcherbakova N.V. Due Diligence vs. Compliance – or what instrument better provides business effectiveness and financial stability.

The article is devoted to the analysis of such effective economic and legal instruments as due diligence and compliance used by business entities in the course of their business activities during such important periods as reorganization procedures or conclusion of contracts for the purchase and sale or lease of an unified property complex, etc. The purpose of this research is to determine the place

and role of due diligence and compliance procedures, and its impact on the effectiveness of economic activity and ensuring financial stability of business entities.

Based on the analysis of scientific economic and legal literature, current legislation, legislation of the EU and foreign countries, and the practice of implementing due diligence and compliance procedures, the author substantiates the importance of due diligence as an effective economic and legal instrument which should include the implementation of a set of information and analytical measures aimed at conducting a comprehensive and in-depth analysis, proper verification and assessment of all aspects of the business entity's financial and economic activities (organizational, legal, financial, marketing, tax, market, technological) and the economic feasibility of planned legal actions (e.g., conclusion of a contract for the purchase and sale or lease of an unified property complex, reorganization procedure, etc.).

It identifies general and distinctive features of due diligence and compliance procedures. The common features are the scope and purpose of application; the distinctive feature is the content of the procedure (due diligence builds a strategy for the business entity and provides a comprehensive audit of companies in the course of assessing the business entity's business activities; compliance provides an opportunity to build business tactics and a system for monitoring compliance with the legislation and avoiding corruption risks).

It is substantiated that due diligence and compliance should be introduced as a best practice for international companies to comprehensively carry out these procedures on a mandatory basis when providing a preliminary assessment and identifying risks in the course of economic activity of a business entity, in particular, in the reorganization procedure or in the case of concluding economic and legal contracts, such as the purchase and sale or lease of an unified property complex. In addition, it is proposed to introduce compliance programs to control implementation of legislation and avoid corruption risks (analysis and assessment of all potential economic, financial, tax risks and possible negative consequences; development of the procedure and conditions for conversion of shares, exchange of shares for shares (units), their economic feasibility and justification), the key role in the implementation of which is assigned to the supervisory board or board of directors in joint stock companies.

Key words: due diligence, compliance, business entity, reorganization procedure, control over legal requirements, legal expertise, complex inspection, avoidance of corruption risks, prevention of financial risks, compliance programs.

Постановка проблеми. В умовах збройної агресії РФ проти України, яка призвела до важких економічних наслідків для багатьох вітчизняних суб'єктів господарювання, спостерігається спад виробництва, збільшення частки «тіньової» економіки, відтік іноземного капіталу, поступова втрата ринків збуту та загальна деіндустріалізація. Все це набуває відповідної актуальності щодо проведення інкорпорування стратегічного потенціалу господарюючого суб'єкта, зокрема через інтеграцію бізнес процесів шляхом включення активів в структуру холдингів, фінансово-промислових груп або інших складних юридичних осіб корпоративного типу. Одним із ефективних інструментів, який застосовується під час дослідження діяльності компанії у таких випадках, зокрема у разі проведення реорганізаційних процедур, виступає *due diligence* («дью ділідженс») – це всебічний аналіз і перевірка правових, податкових, фінансових й інших аспектів діяльності компанії, що використовується для прийняття рішень щодо здійснення консультування, докорінних перетворень підприємств, проведення операцій типу *Mergers & Acquisitions* (злиття та поглинання) і прийняття рішень про допуск цінних паперів до котирування на біржі [1, с. 289]; процедура незалежної оцінки об'єкта інвестування, що проводиться з метою зменшення ризиків придбання компанії [2, с. 51].

Тісно пов'язаною із процедурою дью ділідженс виступає інша дієва процедура, яка застосовується під час здійснення господарської діяльності – комплаєнс (*compliance*) (від англійського дієслова «*to comply*» – виконувати, відповідати певним вимогам, стандартам), що означає відповідність будь-яким внутрішнім або зовнішнім вимогам або нормам; діяти відповідно до вимог, умов тощо [3].

Статистичні дані з використання або невикористання процедури дью ділідженс свідчать про наступне: 62% злиттів і поглинань (M&A) не досягають своїх фінансових цілей у разі відсутності застосування процедури дью ділідженс (за даними *Harvard Business Review*); компанії, які проводять процедуру дью ділідженс мають у 2,8 раза більше шансів досягти успішного результату, ніж ті, які цього не роблять (за даними *McKinsey & Company*); кількість технологічних угод (у тому числі M&A), які пройшли процедуру дью ділідженс, у 2021 році зросла на 8% порівняно з 2020 роком (за даними *Mergermarket*) [4].

Метою статті є визначення місця та ролі процедур дью ділідженс і комплаєнс, встановлення їх впливу на ефективність здійснення господарської діяльності та забезпечення фінансової стабільності бізнесу суб'єкта господарювання.

Стан опрацювання проблематики. На сьогодні не існує єдиного підходу, який би дозволяв однозначно сприймати поняття та процедуру дью ділідженс.

Due diligence («дью ділідженс») в перекладі з англійської мови («*due*» – належний, акуратний, відповідний; «*diligence*» – ретельність, точність, старанність) означає «належна обачність», «комплексна перевірка», «належна перевірка», «юридична експертиза» [5]; процес ретельного дослідження стану бізнесу фізичною або юридичною особою (компанією), яка замислюється над його покупкою, придбанням або інвестуванням у нього [6], тобто комплексне всебічне дослідження діяльності компанії, її фінансового становища та положення на ринку.

Первинно термін «*due diligence*» прийшов у сучасний бізнес із банківської сфери та представляє комплексну систему збору й аналізу інформації про потенційних або існуючих клієнтів і партнерів, яка призначалася банками для захисту власності від можливого збитку [7, с. 105], а через деякий час набуває широкого використання серед фінансових менеджерів, аналітиків, юридичних консультантів, для характеристики комплексного аналітичного супроводження операцій з реорганізації, *Mergers & Acquisition (M&A)* (злиття та поглинання), антикризового управління [2, с. 51].

Для України процедура *due diligence* («дью ділідженс») є новою, фактично проводиться лише іноземними компаніями або за їх участю. На жаль, вітчизняним юридичним та аудиторським фірмам бракує досвіду з проведення таких процедур та спостерігається недостатність знань для її практичного втілення. Ця категорія здебільшого розроблена в економічній науці, де під *due diligence* («дью ділідженс») розуміється процес ґрунтового аналізу всіх активів, що входять до складу підприємства, з перевіркою їх юридичної «чистоти» та зобов'язань, реального правового та фінансового становища [8, с. 28]; ретельна діагностика підприємства, проведення якої необхідне для дослідження всіх аспектів господарсько-фінансового стану підприємства, виявлення шляхів отримання коштів для реалізації санаційних процедур і підготовки інвестиційних проектів [9, с. 188]; супутня послуга аудиту, яка включає повне дослідження підприємства, базується на аналізі кількісних і якісних показників діяльності суб'єкта господарювання, а також системі менеджменту та внутрішнього контролю [10, с. 365]; системне дослідження бізнесу господарюючих суб'єктів (комплекс аналітичних і оперативних заходів, спрямованих на всебічну перевірку законності та комерційної привабливості) для убезпечення від негативних явищ вкладених коштів інвесторами шляхом виявлення слабких сторін та усунення їх у майбутньому з метою уникнення підприємницьких ризиків [11, с. 23; 12, с. 102]. Саме за допомогою дью ділідженсу відбувається комплексна «діагностика» суб'єкта господарювання, яка дозволяє оцінити всі аспекти фінансово-економічних, організаційних, управлінських процесів всередині господарської організації, але представляє собою достатньо трудомісткий та тривалий процес й провадиться, як правило, сторонніми консультантами [7, с. 104].

Виклад основного матеріалу. Варто зазначити, що сьогодні в Україні значення та обсяг процедури *due diligence* здебільшого недооцінюється та, зазвичай, застосовується або міжнародними компаніями, присутніми на вітчизняному ринку, або компаніями, до яких залучено великі іноземні інвестиції, а процедура проведення *due diligence* є однією з обов'язкових умов такої співпраці.

Зарубіжні вчені та практикуючі компанії (юридичні, аудиторські та консалтингові фірми) по-різному підходять до тлумачення змісту цієї категорії. Так, під терміном *due diligence* («дью ділідженс») розуміється процес, який забезпечує повну перевірку, гарантуючи ідентифікацію всіх наявних загроз для великих комплексних операцій [13, с. 15]; процес, який дозволяє висвітлити економічні та технічні питання, котрі можуть вплинути на ціну покупки чи адміністративні витрати [14]; процес перевірки інформації та фактів, що стосуються господарської операції, який належить до індивідуального аудиту, проведеного потенційним покупцем або його представниками під час злиття або придбання бізнесу [15].

Як зазначається в економічній літературі, необхідність проведення *due diligence* («дью ділідженс») виникає в таких випадках: у процесі прийняття рішення про допуск цінних паперів до котирування на біржі (*IPO*); у разі залучення власного капіталу підприємствами, корпоративні права яких не мають обігу на ринку (*Private Equity*); у ході реорганізації підприємств; у процесі здійснення операцій типу *Mergers & Acquisition (M&A)* (злиття та поглинання); у процесі санації підприємств [10, с. 361–362].

Виокремлюючи головну мету *due diligence*, яка полягає у формуванні для інвестора повного уявлення про реальний фінансовий стан об'єкта інвестування, А.О. Єпіфанов розкриває зміст самої процедури через виокремлення етапів її проведення, котрі зводяться до аналізу [16, с. 276–278] організаційно-правових документів; органів управління та персоналу; стану дочірніх підприємств; інвестицій, цінних паперів (за винятком векселів) і корпоративних прав; виробництва і продажу; фінансової і податкової звітності (за останні три роки); основних засобів, нематеріальних активів та оборотних активів; боргових зобов'язань та позабалансових зобов'язань і вимог (протягом останніх трьох років); страхової політики, ліцензій і дозволу; судових й арбітражних розглядів.

Н.І. Дорош вказує, що *due diligence* («дью ділідженс») це такий процес, який дає можливість оцінити фінансовий стан, бізнес, менеджмент, зовнішні зв'язки, потенціал та інші аспекти діяльності для здійснення злиття чи поглинання компанії, а також переконатись, що всі ризики, пов'язані з таким придбанням чи злиттям, не тільки не загрожують діяльності та стану «компанії-покупця», а й таке придбання принесе значну користь [17, с. 357].

У межах проведення процедури *due diligence* («дью ділідженс»), зазвичай, для перевірки суб'єкта господарювання надаються такі відомості: загальні вихідні дані: витяг із реєстру ЄДР про державну реєстрацію господарської організації; установчі документи (статут, установчий договір), структура господарської організації, відомості про керівників, відомості про залежні компанії тощо; відомості про майновий стан і зобов'язання господарської організації (перелік всіх матеріальних і нематеріальних активів, інформація про наявні короткострокові, середньострокові та довгострокові зобов'язання із вказівкою боржників і кредиторів, процентної ставки, строків платежу), взаємні зобов'язання в межах господарюючого суб'єкту тощо; бухгалтерська звітність (річні й квартальні баланси, звіт про прибутки й збитки, аудиторський висновок тощо); існуючі угоди з колективом і профспілками в рамках трудового законодавства, пенсійного забезпечення тощо; інші договірні зобов'язання й права (договори в рамках компанії, орендні договори, угоди із клієнтами й поставальниками тощо; відомості щодо можливих юридичних процесів, у яких знаходиться господарська організація (цивільні, трудові, податкові, адміністративні тощо) [18, с. 282]. Саме від результатів проведення такої перевірки залежатиме подальша бізнес-доля кожного із господарюючих суб'єктів, які збираються застосувати реорганізацію в одній із форм, задля підвищення своєї конкурентоспроможності, збільшення показників рентабельності виробництва, зміцнення своїх позицій на відповідному ринку виготовлення товарів, виконання робіт, надання послуг.

Як зазначається в економічній літературі, за допомогою *due diligence* («дью ділідженс») можливо оцінити всі потенційні ризики¹, сформулювати стратегію² і тактику функціонування господарської організації [19, с. 40–42], у тому числі й шляхом застосування реорганізаційної процедури, та здійснення нею подальшої господарської діяльності. Головною метою дью ділідженс виступає мінімізація ризиків при здійсненні операцій M&A та інших реорганізаційних процесів, а первинне завдання дью ділідженс полягає в об'єктивному визначенні реальної вартості підприємства, яке є об'єктом аналізу [2, с. 52] та потенційним майбутнім суб'єктом у зазначених процедурах.

Задля ефективного та послідовного проведення процедури *due diligence* («дью ділідженс») фахівці в галузі економіки та фінансів пропонують поділяти її на відповідні етапи, зауважуючи, що перелік та змістовне наповнення є різноманітним та залежатиме від мети [20, с. 194], виду перевірки. Зазвичай виокремлюють чотири основні етапи проведення процедури *due diligence* («дью ділідженс») [21, с. 268–269; 20, с. 195], рідше – більше (виокремлюють п'ять [10, с. 364], сім етапів [22, с. 96–97]):

- підготовка до перевірки (встановлення основної мети перевірки; визначення організаційних та фінансових питань; ознайомлення з потенційним об'єктом дослідження/аналізу; планування обсягу робіт);
- запит та збір інформації (визначення переліку необхідних для перевірки документів, встановлення можливих шляхів отримання інформації);
- здійснення перевірки (аналіз зібраної інформації, наданої документації, звітності; проведення інвентаризації (за згоди керівництва, яке планується реорганізовуватися); здійснення запитів на додаткову інформацію);
- підготовка та надання звіту (аналіз отриманих результатів та підготовка звіту; презентація звіту).

На сьогодні в Україні загальну інформацію про порядок проведення процедури дью ділідженс можна знайти на сайтах юридичних та аудиторських фірм, проте не існує єдиного алгоритму проведення такої перевірки [23, с. 97]. Здебільшого в Україні дью ділідженс прирівнюють до юридичного аудиту, втім, останній значно вужчий за своїм об'ємом та позначає, по суті, правову експертизу діяльності щодо відповідності законодавству. Дью ділідженс та аудит відрізняються між собою за такими критеріями [24]:

¹ Виявлення ризиків за допомогою процедури *due diligence*: придбання підприємства (пакету акцій) за завищеною ціною; невиконання зобов'язань підприємством-боржником; втрата майна, грошей, нематеріальних активів; ініціювання судових позовів і їх несприятливих наслідків; накладення арешту на майно, стягнень на майно та інші забезпечувальні заходи; притягнення до різних видів відповідальності; виникнення корпоративних конфліктів (захоплення, поглинання, судові процеси; політичні ризики, втрата адміністративних ресурсів; втрати прав на об'єкти інтелектуальної власності або відповідних ліцензій, дозволів; ризики визнання угод недійсними).

² Формування стратегії за допомогою процедури *due diligence*: аналіз ринку (виявлення ринкових можливостей, трендів, змін у законодавстві, прогнозування ринкових змін); оцінка конкурентного середовища (порівняння цін та послуг, оцінка фінансових результатів, прибутків конкурентів); внутрішній аналіз (оцінка управління операційної діяльності, фінансових показників, податкова оцінка); оцінка технології/продукції (оцінка потреб та профілю клієнтів, їх задоволеності, контроль якості, ідентифікація критичних аспектів продукції (послуг)).

- за метою (метою дью ділідженс є виявлення ключових аспектів угоди, процедури злиття, що впливають на її вартість; метою аудиту – перевірка достовірності фінансової звітності);
- за обсягом та характером проведення (для дью ділідженс – за домовленістю з клієнтом, детальні перевірки обмежено; для аудиту – регламентовано національними стандартами, можуть проводитись процедури ретельної перевірки);
- за вимогами до виконавців (дью ділідженс – фахівці в галузі економіки та права, з досвідом складання звіту з дью ділідженс, аудит – професійні бухгалтери та аудитори);
- за періодом (дью ділідженс – минулі та прогнозні періоди; аудит – минулі періоди);
- за формою звіту (дью ділідженс – вільна форма; аудит – визначено національними стандартами);
- за терміном проведення (дью ділідженс – часовий період не обмежено, однак доступ до інформації може надатися тимчасово; аудит – за чітко встановленим графіком).

Процедура та сутність дью ділідженс не врегульована чинним законодавством та перебуває поза межами правового регулювання й застосовується як приклад кращої практики здебільшого у великих компаніях та холдингових структурах, які співпрацюють із міжнародними компаніями та орієнтовані на європейський і міжнародний ринок, а також зарубіжними компаніями, які провадять свою господарську діяльність на території України. Як правило, юридичні та консалтингові компанії пропонують алгоритм проведення дью ділідженс [25], враховуючи кращі практики закордонного досвіду, застосовуючи превентивні інструменти-методи, які зменшують ризики потенційних інвесторів.

Утім, слід зазначити, що деякі положення *due diligence* («дью ділідженс») віднаходять своє, хоч і вузьке, але поступове втілення в законодавстві. Так, враховуючи те, що Україна є учасником міжнародного глобального руху, робить активні кроки до ефективного впровадження міжнародних стандартів з прозорості та обміну інформації, а необхідність імплементації міжнародних стандартів визначено внутрішніми програмними документами Уряду та міжнародними зобов'язаннями, 20 березня 2023 року було прийнято Закон України «Про внесення змін до Податкового кодексу України щодо імплементації міжнародного стандарту автоматичного обміну інформацією про фінансові рахунки» [26] (далі – Закон № 2970-IX), який набув чинності 28 квітня 2023 року (крім окремих норм, які набрали чинності 30 червня 2023 року та з 1 січня 2024 року). У Законі введено міжнародні стандарти щодо автоматичного обміну інформацією та подання звітності про підзвітні рахунки, одним із яких є загальний стандарт звітності та належної перевірки інформації про фінансові рахунки (*Common Standard on Reporting and Due Diligence for Financial Account Information* (CRS)¹). Відповідно до пп. 39³.1.4. п. 39³.1 ст. 39³ розділу I ПК України, з метою запровадження автоматичного обміну інформацією про фінансові рахунки для податкових цілей відповідно до Багатосторонньої угоди компетентних органів про автоматичний обмін інформацією про фінансові рахунки (*Multilateral Competent Authority Agreement on Automatic Exchange of Financial Account Information*) (далі – Багатостороння угода MCAA CRS), було розроблено Порядок застосування загального стандарту звітності та належної перевірки інформації про фінансові рахунки (*Common Standard on Reporting and Due Diligence for Financial Account Information* (CRS)), котрий набув чинності 07.07.2023 р. Наказом Міністерства фінансів України від 25.05.2023 р. № 282 [27]).

Фінансові установи країни-учасниці, відповідно до Загального стандарту звітності CRS, зобов'язані здійснювати належну комплексну перевірку (*due diligence*) фінансових рахунків та серед власників рахунків, а у певних випадках – і серед контролюючих осіб, виявляти осіб, які є податковими резидентами інших юрисдикцій – партнерів з обміну інформацією. Інформація про такі рахунки подається фінансовими установами до податкової адміністрації країни-учасниці, котра надалі надсилає відомості про фінансові рахунки юрисдикціям, резидентами яких є власники та контролюючі особи власників фінансових рахунків. З 1 липня 2023 року Закон 2970-IX вимагає від підзвітних фінансових установ України застосовувати заходи належної перевірки до фінансових рахунків для встановлення того, чи є рахунки підзвітними. Якщо рахунок є підзвітним, фінансова установа зобов'язана включити відомості про рахунок до звіту про підзвітні рахунки та подати цей звіт до Державної податкової служби України (далі – ДПС)). Іншими словами, Закон вимагає від фінансових установ в обов'язковому порядку (зокрема банків) раз на рік надавати всю наявну в них інформацію про своїх клієнтів – нерезидентів ДПС, яка надаватиме її в автоматичному режимі податковим органам тих країн, де запроваджено такий стандарт CRS [28].

Нові вимоги щодо перевірки фінансових рахунків та подання за ними звітності до ДПС застосо-

¹ CRS – це такий міжнародний стандарт, схвалений Радою ОЕСР 15 липня 2014 року, що вимагає від країн, які його імплементують, здійснювати збір інформації від фінансових установ про фінансові рахунки власників рахунків та щорічно обмінюватися такою інформацією з юрисдикціями-партнерами з обміну в автоматизованому порядку в межах Багатосторонньої угоди MCAA CRS.

вуються до чотирьох категорій організацій, визначених розділом VIII Загального стандарту звітності CRS: депозитарна установа (банки, кредитні спілки та ін.); кастодіальна установа (депозитарні установи, що здійснюють депозитарну діяльність, номінальні утримувачі); інвестиційна компанія (інвестиційні фірми, інститути спільного інвестування, компанії з управління активами та ін.); визначена страхова компанія (страховики, недержавні пенсійні фонди) [29]. Стандарт CRS містить окремі правила належної перевірки для рахунків, відкритих до 1 липня 2023 року та, починаючи з 1 липня 2023 року. Залежно від дати відкриття рахунків (до 1 липня 2023 року/з 1 липня 2023 року), суб'єкта рахунку, вартості рахунку (низька, висока) встановлені окремі правила належної перевірки рахунків та строки для завершення цієї перевірки. Отже, обов'язок виконання вимог CRS здебільшого покладений на фінансові установи, щодо осіб – резидентів України – для них суттєвим є лише необхідність подання на запит фінансової установи документів щодо самостійної оцінки/належної перевірки, що має на меті виявлення сумнівних банківських рахунків та операцій.

Крім того, положення Угоди про асоціацію між Україною та ЄС в сфері законодавства про компанії та корпоративне управління [30] має на меті приведення регулювання діяльності корпорацій до правил та вимог європейських стандартів на національному рівні та поступове зближення з правилами і рекомендаціями ЄС, тому не можна не зупинитися на такому важливому документі, який було прийнято 13 червня 2024 року – це документ – *Directive (EU) 2024/1760 of the European Parliament and of the Council of 13 June 2024 on Corporate Sustainability Due Diligence and Amending Directive (EU) 2019/1937 and Regulation (EU) 2023/2859* [31] (Директива Європейського Парламенту та Ради з корпоративної стабільності дью ділідженс – далі Директива ЄС 2019/1937). Метою цієї Директиви є сприяння сталій та відповідальній корпоративній поведінці та забезпечення прав людини та екологічних аспектів у діяльності компаній та корпоративному управлінні [32]. Ця Директива встановлює корпоративний обов'язок щодо належної перевірки (*due diligence* («дью ділідженс»)), основними елементами якого виступають ідентифікація, припинення, запобігання, пом'якшення та облік негативних прав людини та впливу на навколишнє середовище у власних операціях компаній, їх дочірніх компаній та їх ланцюгів створення вартості (ч. 1 ст. 1 Директиви 2019/1937). Зазначена Директива застосовується як до компаній, які створені за законодавством держави-члена ЄС, так і до компаній, які зареєстровані в третіх державах. Згідно з ч. 1 ст. 2 Директиви 2019/1937 для компаній, які створені відповідно до законодавства держави-члена ЄС, встановлюються такі умови (достатньо відповідності однієї з них):

- компанія налічувала в середньому понад 500 робітників і чистий світовий обіг – понад 150 млн євро за останній фінансовий рік, за який підготовлено фінансову звітність;
- компанія не досягла порогів вище зазначеного пункту, але мала в середньому більш ніж 250 працівників та чистий світовий обіг – понад 40 млн євро за останній фінансовий рік, за який підготовлено фінансову звітність, за умови, що щонайменше 50% такого обігу робився в одному або більше наступних секторів:

а) виробництво тканин, шкіра, оптова торгівля тканин, одягу і взуття;

б) сільське господарство, лісове господарство, рибальство, поживна продукція, оптова торгівля сільськогосподарської сировини, тварини, деревина, їжа, напої;

в) здобування мінеральних ресурсів (у тому числі незріла нафта, природний газ, вугілля, лігніт, метали і металеві руди, нерудні мінерали і продукція кар'єру); виробництво основної металевої продукції, інша нерудна мінеральна продукція; металева продукція (крім того, машини й устаткування), оптова торгівля мінеральними ресурсами, основний і проміжний мінерал, продукція (у тому числі метали і металеві руди, матеріали конструкції, паливо; хімічні речовини й інші напівфабрикати).

До компаній, які зареєстровані в третіх державах, висувається одна з умов:

- генерований та чистий обіг більше 150 млн євро в ЄС у фінансовому році, що передує минулому фінансовому року;

- генерований та чистий обіг більше 40 млн євро, але не більш як 150 млн євро в ЄС у фінансовому році, що передує минулому фінансовому року у разі, якщо 50% такого обігу згенеровано по одному або більше секторів (які зазначено вище щодо компаній, які створені відповідно до законодавства держави-члена ЄС).

Окрім того, деякі великі компанії повинні будуть мати план із гарантування своєї бізнес-стратегії сумісною з обмеженням глобального потепління на 1,5° C, відповідно до Паризької Угоди [33], а на директорів компаній покладатимуться обов'язки щодо створення, контролю за виконанням процесу *due diligence* (належної перевірки) та інтеграції *due diligence* у корпоративну стратегію; директорів компаній стимулюватимуть щодо сприяння досягненню цілей сталого розвитку та пом'якшення наслідків зміни клімату [34]. При цьому слід зауважити, як наголошується в аналізованій Директиві ЄС 2019/1937, виконуючи свої обов'язки діяти в інтересах компанії, директори

мають враховувати відповідні положення щодо прав людини, зміну клімату та екологічні наслідки прийняття своїх рішень.

Основні положення щодо поняття, напрямів та, власне, процедури проведення *due diligence* визначено в ст.ст. 4–11 Директиви ЄС 2019/1937. Стаття 5 аналізованого документа присвячена питанням інтеграції дью ділідженс у політику компаній. Так, держави-члени ЄС повинні гарантувати, що компанії впровадять дью ділідженс у свою корпоративну політику. Належна політика дью ділідженсу повинна містити: (а) опис підходу компанії, у тому числі в довгостроковій перспективі до дью ділідженсу; (б) норми поведінки/кодекс поведінки, що описує правила та принципи, яких повинні дотримуватися співробітники та дочірні компанії; (с) опис процесів, що застосовуються для здійснення належної перевірки, включаючи заходи, вжиті для перевірки дотримання кодексу поведінки та поширення його застосування на встановлені ділові відносини. У свою чергу держави-члени гарантують та повинні забезпечити щорічне оновлення компаніями політики свого дью ділідженсу.

Як зазначається в економічній літературі, екологічний дью ділідженс має на меті аналіз інформації про екологічні аспекти кліматичної політики та оцінку ефективності заходів, які вживаються для охорони навколишнього природного середовища [35, с. 260]. У повоєнній відбудові України дотримання норм та вимог екологічного законодавства буде набувати особливо значення – на відновлених та новозбудованих підприємствах необхідно буде впроваджувати основні заходи енергозбереження: організація обліку витрат енергоресурсів на всіх етапах виробничого процесу та автоматизоване управління енергоспоживанням; використання вторинних енергетичних ресурсів для виробництва тепла та електроенергії, використання тепла відхідних газів та відпрацьованої пари, енергії охолодження агрегатів тощо; впровадження енергоефективних технологій виробництва продукції, установка вискоелективного в енергетичному відношенні обладнання [36]. Причому таким заходам повинна передувати процедура екологічного дью ділідженсу, що уможливить визначення ефективності від їх впровадження.

Отже, як вбачається із зазначеного, в близькій перспективі до національних законодавств кожної держави-члена ЄС буде запроваджено правила аналізованої Директиви ЄС 2019/1937 в політику дью ділідженс компанії, зокрема стосовно аспектів захисту прав людини та екологічної безпеки та захисту навколишнього середовища.

Як вже зазначалося вище, тісно переплітається із процедурою дью ділідженс така процедура, як комплаєнс. У науковій юридичній літературі запропоновано вважати, що «комплаєнс – це організований суб'єктом господарювання/організацією внутрішній процес забезпечення відповідності його/її діяльності вимогам законодавства, нормам міжнародно-правових актів екстериторіальної дії, локальним актам суб'єкта господарювання, стандартам саморегулювальних організацій у певній сфері і найкращим практикам, шляхом формування корпоративної культури, здійснення комплаєнс-контролю ризиків, які можуть призвести до застосування до такого суб'єкта господарювання юридичних, фінансових санкцій, втрати ділової репутації або іншої шкоди, а також за допомогою інших засобів реалізації комплаєнсу» [37, с. 59]. Убачається, що такий підхід в повній мірі охоплює всі основні ознаки комплаєнсу та може бути взятий за основу під час здійснення цього дослідження. Втім, для повного розуміння сутності комплаєнсу необхідно зупинитись на його завданнях та функціональному спрямуванні.

Завдання комплаєнсу полягає в уникненні фінансових і репутаційних втрат, штрафів, позбавлення ліцензії, кримінального переслідування керівництва компанії. Функціональне застосування комплаєнс віднаходить у різних сферах, таких як: антимонопольне регулювання; протидія корпоративному шахрайству та корупції; захист персональних даних; корпоративні відносини; захист прав споживачів; трудові відносини; дотримання екологічних стандартів; виконання технічних стандартів; дотримання вимог щодо санкцій; інші аспекти діяльності [38, с. 12]. Впровадження комплаєнсу¹ має на меті забезпечити дотримання законів та принципів, спрямованих на запобігання корупції та забезпечення етичної поведінки в бізнес-середовищі, й передбачає низку різнопланових узгоджених заходів та підходів (методів, стандартів, стратегій) [39, с. 128].

Отже, на цьому етапі розвитку глобалізаційних процесів, переформатуванню економічних бізнес-відносин, зокрема це стосується потенційних учасників ринку капіталу та організованих товарних ринків, присутністю міжнародних компаній на території України – процедури проведення дью ділідженс та комплаєнс набувають вагомого значення, враховуючи необхідність залучення іноземних інвестицій в економіку України.

Дью ділідженс та комплаєнс – ці обидві процедури фігурують насамперед у контексті безпеки бізнесу. У багатьох українських (і тим паче західних) компаніях налагоджена бізнес-розвідка для

¹ У контексті цього дослідження «комплаєнс» розглядається як принцип дотримання відповідності, зокрема, контролю за дотриманням компаніями антикорупційних законів, що застосовуються до їх діяльності.

дотримання сумлінного ведення бізнесу та уникнення фінансових ризиків. Управління ризиками зі свого боку охоплює такі напрями як «*due diligence*» і «*compliance*», між якими існує багато спільних ключових ознак¹, проте й мають місце принципові відмінності.

Як зазначають закордонні фахівці та практики, комплаєнс – зазвичай, це юридичне зобов'язання, якому уряд або регуляторний орган надають обов'язкового характеру та вимагають відповідного нормативного дотримання. Тоді як дью ділідженс – процедура не обов'язкова та не виступає необхідною умовою роботи та співпраці (це більше «добра воля» для компанії, яка визнає цінність *due diligence* «належної обачності») [40], хоча багато організацій вважають за необхідне впроваджувати дью ділідженс як частину своїх інструкцій і процедур, це своєрідна політика співпраці багатьох міжнародних компаній, а в деяких галузях (фармацевтика, індустрія охорони здоров'я, медична, паливно-енергетична промисловість) вона негласно вважається найкращою практикою [41].

Мета комплаєнс, як правило, короткострокова та спрямована на виконання конкретних вимог у визначений термін (наприклад, перевірити конкретного контрагента перед укладенням певної угоди) і це, власне, щодо тактики захисту бізнесу від ризиків. Тоді як дью ділідженс застосовується у «фоновому режимі», як більш довготривалий процес розгляду і вивчення навколишнього контексту, оцінки, аналізу та співвіднесення даних з цілями компанії (це своєрідна стратегія захисту бізнесу та запобігання від фінансових і юридичних ризиків та втрат у майбутньому).

Дью ділідженс забезпечує комплексну перевірку компаній, зокрема у разі проведення оцінки господарської діяльності суб'єкта щодо майбутнього злиття, приєднання чи поглинання, або укладання великих угод. Комплаєнс дає змогу вибудувати в компанії систему контролю за дотриманням законодавства й уникнення корупційних ризиків [42].

Як зазначається закордонними фахівцями практиками в цій сфері, «...в ідеалі, завершення комплексної юридичної перевірки та комплаєнс починається ще до того, як працівник, продавець чи постачальник потрапляє в компанію. Обидві системи можуть допомогти бізнесу знизити ризики в професійних відносинах і забезпечити дотримання законності ведення бізнесу. Комплексна юридична перевірка та комплаєнс вигідні як для компанії-покупця, так і для компанії-продавця» [43].

Таким чином, як вбачається із зазначеного, і комплаєнс, і дью ділідженс – це такі процедури, які націлені на безпеку та запобігання від можливих фінансових і юридичних ризиків та за допомогою яких забезпечується більш ефективний захист прав та законних інтересів компаній, інвесторів, клієнтів, співробітників.

У чинному законодавстві України поняття «комплаєнс» запроваджено на законодавчому рівні (п. 24 ч. 1 ст. 2 Закону України «Про ринки капіталу та організовані товарні ринки» [44]), під яким розуміється регламентований внутрішніми документами професійного учасника ринків капіталу та організованих товарних ринків або особи, яка здійснює діяльність, пов'язану з ринками капіталу та організованими товарними ринками, безперервний процес, спрямований на забезпечення та покращення: опису всіх внутрішніх процесів, пов'язаних з провадженням професійної діяльності на ринках капіталу та організованих товарних ринках або діяльності, пов'язаної з ринками капіталу та організованими товарними ринками; відповідності внутрішніх документів вимогам законодавства про ринки капіталу та організовані товарні ринки, стандартів, правил тощо; виконання працівниками професійного учасника ринків капіталу та організованих товарних ринків або особи, яка здійснює діяльність, пов'язану з ринками капіталу та організованими товарними ринками, правил та процедур. Відповідно до ч. 2, 4 ст. 71 аналізованого Закону, юридична особа, яка має намір провадити професійну діяльність на ринках капіталу та організованих товарних ринках, для отримання ліцензії на провадження відповідного виду діяльності подає до НКЦПФР заяву про видачу ліцензії та разом із низкою документів (перелік зазначається), серед яких виступають і відомості про наявність у заявника організаційної структури, системи внутрішнього контролю (підсистеми комплаєнсу, управління ризиками та внутрішнього аудиту). А всі професійні учасники ринків капіталу та організованих товарних ринків зобов'язані створити комплексну ефективну систему внутрішнього контролю, що включає підсистеми комплаєнсу, управління ризиками та внутрішнього аудиту (ч. 4 ст. 76 Закону України «Про ринки капіталу та організовані товарні ринки»).

Крім того, пп. 6 абз. 5 ч. 7 ст. 76 аналізованого Закону передбачає, що положення внутрішніх політик професійного учасника ринків капіталу та організованих товарних ринків мають містити

¹ У закордонній практиці мають місце об'єднання процедур *due diligence* та *compliance* разом, оскільки вони спрямовані на запобігання фінансовим та юридичним ризикам, дотримання відповідних правил та процедур задля безпеки бізнес-структур (Див. Jacques Giard. Assessing the Value of Compliance Due Diligence in M&A – Insight into the challenged and Benefits. URL: <https://www.kroll.com/en/insights/publications/financial-compliance-regulation/assessing-value-compliance-due-diligence-ma> (Last accessed: 02.03.2025 p.); Teylor Wessing Compliance Due Diligence in M&A transactions. URL: https://www.taylorwessing.com/-/media/taylor-wessing/files/germany/2021/04/tw2021_compliance-due-diligence-in-ma-transactions.pdf (Last accessed: 02.03.2025)).

повноваження органу, відповідального за здійснення нагляду щодо затвердження та контроль організації комплаєнсу, управління ризиками та внутрішнього аудиту. А в разі якщо підприємства, які є професійними учасниками ринків капіталів та організованих товарних ринків, становлять суспільний інтерес або системно важливі професійні учасники (крім банків), то законодавством встановлюються ще й додаткові умови щодо корпоративного управління, а саме: наглядова рада з числа членів наглядової ради обов'язково визначає відповідальну особу, на яку покладено обов'язок із забезпечення реалізації функції комплаєнсу (п. 3 ч. 8 ст. 76).

Системний аналіз норм пп. «в» п. 7 ч. 1 ст. 79, пп. «в» п. 7 ч. 1 ст. 88, ч. 4 ст. 90 аналізованого вище Закону дозволяє зробити висновок, що підсистема комплаєнс виступає одним з елементів внутрішнього контролю, на рівні з іншими її складовими, такими як управління ризиками та внутрішній аудит.

Крім того, у процесі здійснення своєї господарської діяльності компанії повинні не лише дотримуватися національного законодавства щодо відповідності внутрішніх документів вимогам законодавства, стандартів, правил, а й міжнародному законодавству – у разі якщо до процесу залучені міжнародні компанії або господарська діяльність здійснюється в зарубіжних країнах. Існують численні міжнародні норми [39, с. 128-129], зокрема закони та рекомендації щодо проведення комплаєнс: 1) Закон Великобританії про хабарництво (*UK Bribery Act*); 2) Закон про корупцію за кордоном (*Foreign Corrupt Practices Act – FCPA*); 3) цільова група фінансових заходів щодо відмивання грошей (*Financial Action Task Force on Money Laundering – FATF*); 4) III Директива ЄС щодо відмивання грошей (*III EU Money Laundering Directive*); 5) IV Директива ЄС про відмивання грошей (*IV EU Money Laundering Directive*) 6) V Директива ЄС про відмивання грошей (*V EU Money Laundering Directive*) [45].

Слід зазначити, що хоча загальна процедура дью ділідженс не впроваджена в чинне законодавство як обов'язковий етап у проведенні процедури реорганізації та застосовується більше як приклад кращої практики із ведення бізнесу суб'єктами господарювання, оновлена редакція Закону України «Про акціонерні товариства» 2022 року [46] (далі – Закон про АТ 2022 року) щодо питання проведення реорганізації в одній із форм передбачає деякі положення, які фактично містять у собі елементи дью ділідженс та мають бути виконані до прийняття загальними зборами рішення про реорганізацію. Це, так би мовити, започаткування процедури дью ділідженс – підготовчий/попередній етап, на якому ключова роль відводиться наглядовій раді або раді директорів АТ та незалежному експерту (незалежним експертам).

Так, відповідно до положень Закону про АТ 2022 року наглядова рада або рада директорів кожного товариства, що бере участь у реорганізації (злитті, приєднанні, поділі, виділі):

- складає та схвалює проєкт умов злиття/приєднання/поділу/виділу (ч. 2 ст. 117, ч. 2 ст. 119, ч. 2 ст. 125, ч. 2 ст. 127);
- складає детальний письмовий звіт з поясненням проєкту умов злиття/приєднання/поділу/виділу та викладенням його економічно-правового підґрунтя, зокрема з обґрунтуванням коефіцієнта конвертації акцій (ч. 4 ст. 117, ч. 5 ст. 119, ч. 4 ст. 125, ч. 4 ст. 127 – у письмовому звіті також відображаються будь-які труднощі, пов'язані з розрахунком ринкової вартості акцій та конвертації акцій);
- виносить на затвердження загальних зборів (ч. 3 ст. 119, ч. 3 ст. 119, ч. 3 ст. 125, ч. 3 ст. 127) питання про:

- (1) припинення товариства шляхом злиття/приєднання/поділу /виділу/перетворення;
- (2) затвердження умов злиття/приєднання/поділу/виділу (зокрема умов конвертації акцій) або порядку та умов перетворення та порядку обміну акцій товариства на частки (паї) підприємницького товариства- правонаступника;

- (3) затвердження проєкту статуту товариства;

- (4) схвалення проєкту передавального акта та/або розподільчого балансу;

- подає інформацію про будь-які значні зміни в активах і пасивах у період між датою підготовки проєкту умов злиття/приєднання/поділу/виділу та датою загальних зборів, на яких прийматиметься рішення щодо попередніх умов злиття/приєднання/поділу/виділу (ч. 5 ст. 117, ч. 6 ст. 119, ч. 5 ст. 125, ч. 5 ст. 127).

У свою чергу згідно з ч. 1, 2 ст. 123, ч. 1, 2 ст. 130 Закону про АТ 2022 року один чи кілька незалежних експертів, які діють від імені кожного з товариств, які беруть участь у злитті/приєднанні, поділі/виділі та відповідають вимогам, встановленим НКЦПФР, проводять аналіз проєкту умов злиття/умов приєднання/умов поділу/умов виділу АТ, складають та подають до наглядової ради або ради директорів та акціонерам письмовий звіт.

Такий письмовий звіт в обов'язковому порядку повинен:

- 1) містити інформацію про методи (метод), використані (використаний) для визначення запропонованого коефіцієнта конвертації акцій або інших цінних паперів;

2) вказувати, чи такі методи (метод) є адекватними (адекватним) для відповідного випадку, зазначати цифри, які було отримано в результаті застосування кожного такого методу, та надавати висновок про відповідний вплив таких застосованих методів (методу) отримання коефіцієнта конвертації та інших показників, передбачених проектом умов злиття, приєднання; проектом умов поділу, виділу.

Додатково у цьому звіті експерти зазначають власну думку щодо справедливості та доречності коефіцієнта конвертації акцій, а також відображаються всі труднощі, пов'язані з оцінюванням використаних методів (методу).

Отже, до прийняття загальними зборами рішення про реорганізацію важливими виступають такі юридично значущі дії:

- з боку наглядової ради або ради директорів: складання та схвалення проекту умов злиття/приєднання/поділу/виділу; складання детального письмового звіту з поясненням проекту умов злиття/приєднання/поділу/виділу та викладенням його економічно-правового підґрунтя (зокрема з обґрунтуванням коефіцієнту конвертації);

- з боку незалежного експерта (експертів): проведення аналізу проекту умов злиття/умов приєднання/умов поділу/умов виділу АТ; складання та подання до наглядової ради або ради директорів та акціонерам письмового звіту (з інформацією про методи (метод), котрі були використані (використані) для визначення запропонованого коефіцієнту конвертації акцій або інших цінних паперів).

Висновки. Таким чином, на підставі проведеного аналізу наукової економічної та юридичної літератури, чинного законодавства, законодавства ЄС та зарубіжних країн, практики запровадження процедур дью ділідженс та комплаєнсу, обґрунтовано значення і роль процедури *due diligence* («дью ділідженс») як ефективного економіко-правового інструмента, який має включати реалізацію сукупності інформаційно-аналітичних заходів, спрямованих на проведення комплексного і глибокого аналізу, належної перевірки й оцінки всіх аспектів фінансово-господарської діяльності господарюючого суб'єкта (організаційних, правових, фінансових, маркетингових, податкових, ринкових, технологічних) та економічної доцільності запланованих правових дій (наприклад, укладання договору купівлі-продажу або оренди єдиного майнового комплексу, процедура реорганізації тощо).

Встановлено, що процедури дью ділідженс та комплаєнс виступають ефективними економіко-правовими інструментами в підготовчій та реорганізаційній процедурах, які характеризуються загальними (мета та сфера застосування) та відмінними ознаками (зміст процедури, застосування форм реорганізації, термін (час) застосування; обов'язковість застосування (легітимація)). Загальними ознаками виступають: *сфера застосування* – комплексні процедури, які мають місце на підготовчому етапі, наприклад, під час реорганізації суб'єкта господарювання; *мета застосування* – ефективні заходи-інструменти, спрямовані на забезпечення безпечного ведення бізнесу та запобігання фінансових, юридичних ризиків та витрат, здійснення ефективного захисту прав та законних інтересів суб'єктів господарювання, інвесторів, клієнтів, співробітників. *Головною відмінною ознакою* є: *зміст процедури* – дью ділідженс вибудовує стратегію діяльності господарюючого суб'єкта та забезпечує комплексну перевірку компаній у разі проведення оцінки господарської діяльності суб'єкта (наприклад, щодо майбутньої реорганізації шляхом злиття/приєднання або подвійної (складної) реорганізації); комплаєнс надає можливість вибудувати тактику ведення бізнесу та систему контролю за дотриманням законодавства й уникнення корупційних ризиків.

Враховуючи змістовне навантаження та мету зазначених процесів, доведено, що дью ділідженс та комплаєнс, необхідно запроваджувати як кращу практику застосування міжнародними компаніями комплексного проведення в обов'язковому порядку зазначених процедур під час надання попередньої оцінки та з'ясування ризиків протягом здійснення господарської діяльності суб'єкта господарювання (наприклад, у процедурі реорганізації або у разі укладання договорів купівлі-продажу або оренди єдиного майнового комплексу), а комплаєнс-програми впроваджувати щодо здійснення контролю за дотриманням законодавства та уникнення корупційних ризиків (аналіз та оцінка всіх потенційних економічних, фінансових, податкових ризиків та можливих негативних наслідків, розробка порядку та умов конвертації акцій, обміну акцій на частки (паї), їх економічна доцільність та обґрунтування), ключова роль у здійсненні яких покладається на наглядову раду або раду директорів в акціонерних товариствах.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Сілічева Н.Є. Due Diligence (Дью Ділідженс) і можливі перспективи розвитку в Україні. *Економічний простір*. 2011. № 45. С. 288–291.

2. Безус А.М., Шафранова К.В., Шевчун М.Б. Застосування процедури дью ділідженс як важеля зменшення інформаційних ризиків при здійсненні емісії цінних паперів. *Інвестиції: практика та досвід*. 2018. № 9. С. 50–53.
3. Oxford English Dictionary: Oxford University Press. 2023. URL: <https://www.oed.com/search/dictionary/?scope=Entries&q=compliance> (Last accessed: 01.02.2025).
4. Hutton H. 10 Must-Know Statistics About Tech Due Diligence. *Beyond. Tech Due Diligence for investors*. February 24, 2023. URL: <https://beyond-ma.com/10-must-know-statistics-about-tech-due-diligence/> (Last accessed: 24.02.2025).
5. Перекладач Reverso Context. URL: <https://context.reverso.net/переклад/английский-украинский/due+diligence> (дата звернення 01.02.2025).
6. Oxford Advanced Learner's Dictionary. URL: <https://www.oxfordlearnersdictionaries.com/definition/english/due-diligence> (Last accessed: 01.02.2025).
7. Використання Due Diligence в обґрунтуванні передінвестиційних рішень у секторах національної економіки: колективна монографія / Балджи М.Д., Доброва Н.В., Карпов В.А. [та ін.]. Одеський національний економічний університет. Одеса: ПромАрт, 2018. 335 с.
8. Бондар В. Методичні засади експертизи правового та фінансового становища компанії при складанні звіту Due Diligence. *Бухгалтерський облік і аудит*. 2010. № 8. С. 23–28.
9. Конкурентоспроможність підприємства: оцінка рівня та напрями підвищення : монографія / за ред. О.Г. Янкового. Одеса: Атлант, 2013. 470 с.
10. Назаренко І.М., Орехова А.І. "Дью ділідженс": сутність, призначення та послідовність проведення. *Наукові праці Кіровоградського національного технічного університету*. Економічні науки. 2011. Вип. 20 (1). С. 360–366.
11. Гуцаленко Л.В. Due diligence: еволюція та генезис сутності. *Економіка, фінанси, менеджмент: актуальні питання науки та практики*. 2017. № 12. С. 21–29.
12. Гуцаленко Л.В. Адаптивна система обліку і контролю результатів діяльності сільськогосподарських підприємств : монографія. К.: ННЦ ІАЕ, 2010. 372 с.
13. Fracis G.E., Hurley P.J, Robinson R.M. Operations due diligence. *Australian Journal of Multi-Disciplinary Engineering*. 2015. № 11 (1). P. 13–21.
14. Cotwell C.A., Wassersrum D.J. Mergers, and acquisitions: employee benefit, plan due diligence. Sage Publication. URL: <http://cbr.sagepub.com/content/37/6/47.abstract> (Last accessed: 11.02.2025).
15. Mucenieeks K. Due diligence importance in companies' reorganization process. URL: https://www.researchgate.net/profile/Kaspars-Mucenieks/publication/343655502_Due_diligence_importance_in_companies_reorganization_process/links/5f36a3 (Last accessed: 11.02.2025).
16. Оцінка кредитоспроможності та інвестиційної привабливості суб'єктів господарювання: монографія / За ред. А.О. Єпіфінова. Суми: УАБС НБУ, 2007. 286 с.
17. Дорош Н.І. Комплексна аналітична перевірка підприємства. *Економічні науки*. Сер.: Облік і фінанси. 2012. Вип. 9 (1). С. 355–361.
18. Вербов С.В. Угоди зі злиття та поглинання у банківській сфері. *Адміністративне судочинство*. 2012. № 1-2. С. 280–283.
19. Кондратенко Д.В., Мужилівський В.В. Due Diligence як комплексна система захисту від підприємницьких ризиків та побудови стратегії. *Вісник економіки транспорту і промисловості*. 2015. № 52. С. 37–45.
20. Томашевська І.Л. Due Diligence: порядок проведення та документування. *Вісник Житомирського Державного технологічного університету*. 2010. № 4 (54). С. 194–196.
21. Сітарчук А.Ю. Сутність due diligence і можливості використання в Україні. *Вісник Університету банківської справи Національного банку України*. 2013. № 1 (16). С. 267–269.
22. Лега О.В., Гусаренко Н.Ю. Due Diligence як метод мінімізації податкових ризиків. *Облік, аудит, оподаткування та звітність у системі забезпечення економічної стійкості підприємств: тези доповідей V Всеукраїнської науково-практичної Інтернет конференції 13-14 травня 2021 р.* Дніпро: ННІП. 2020. 151 с. С. 96–99.
23. Касич А.О., Яковенко Я.Ю. Дью Ділідженс як ключовий інструмент аналізу доцільності інвестування. *Облік і фінанси*. 2015. № 4 (70). С. 92–97.
24. Ткачук І.М. Чи є Due diligence юридичним аудитом? *Економічні науки*. Сер.: Облік і фінанси. 2012. Вип. 9 (3). С. 399–405.
25. Як ефективно провести Due diligence в Україні. DLF Attorneys-At-Law. 8 травня 2021 рік. URL: <https://dlf.ua/ua/yak-efektivno-provesti-legal-due-diligence-v-ukrayini/> (дата звернення 01.02.2025).

26. Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо імплементації міжнародного стандарту автоматичного обміну інформацією про фінансові рахунки: Закон України від 20.03.2023 року № 2970-IX. *Офіційний вісник України*. 2023. № 45. Ст. 2386.
27. Про затвердження Порядку застосування загального стандарту звітності та належної перевірки інформації про фінансові рахунки (Common Standard on Reporting and Due Diligence for Financial Account Information): Наказ Міністерства фінансів України від 26.05.2023 № 282. *Офіційний вісник України*. 2023. № 60. Ст. 3405.
28. Савченко А. Імплементація загального стандарту звітності CRS в Україні. URL: <https://smartsolutions.ua/implementacija-zagalnogo-standartu-zvitnosti-crs-v-ukraini/> (дата звернення: 23.02.2025).
29. Практичні питання тлумачення окремих термінів Загального стандарту звітності CRS: Інформаційний лист Міністерства фінансів України. 2023. № 5. URL: https://mof.gov.ua/storage/files/%D0%86%D0%BD%D1%84%D0%BE_%D0%BB%D0%B8%D1%81%D1%82_5_2023.pdf (дата звернення: 23.02.2025).
30. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони (ратиф. із заявою Законом № 1678-VII від 16.09.2014 р.). *Офіційний вісник України*. 2014. № 75. Ст. 2125.
31. Directive (EU) 2024/1760 of the European Parliament and of the Council of 13 June 2024 on Corporate Sustainability Due Diligence and Amending Directive (EU) 2019/1937 and Regulation (EU) 2023/2859. URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2024/1760/oj> (Last accessed: 11.03.2025).
32. Corporate sustainability Due Diligence: fostering sustainability in corporate governance and management systems. URL: https://commission.europa.eu/business-economy-euro/doing-business-eu/corporate-sustainability-due-diligence_en (Last accessed: 21.02.2025).
33. Паризька Угода від 12 грудня 2015 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2016. № 35. Ст. 595 (Україна ратифікувала Паризьку угоду Законом України від 14 липня 2016 року № 1469-VIII).
34. Sustainability Rulebook: the Corporate Sustainable Due Diligence Directive. EBU (Operating Eurovision and Euroradio). Case Studies, published on 15th Jun 2023. URL: <https://www.ebu.ch/case-studies/open/legal-policy/the-future-of-eu-sustainability-regulation-ii-the-corporate-sustainability-due-diligence-directive-csddd> (Last accessed: 21.02.2025).
35. Король С. Екологічний Due Diligence – мейнстрім у страхуванні. *Економічний аналіз*. 2022. Том 31. № 1. С. 257–263.
36. Зоркін А. Якими мають бути принципи повоєнної відбудови України? *Діло*. 2022. URL: <https://delo.ua/uk/energetics/yakimi-mayut-buti-principipovojennoyi-vidbudovi-ukrayini395216> (дата звернення: 21.02.2025).
37. Коршун А. Щодо визначення поняття «комплаєнс» і його характерних ознак у сфері господарювання. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка*. 2022. № 5. С. 55–60.
38. Окунев О., Бойко О., Лукін С. Антикорупційний комплаєнс: посібник для програми з підготовки осіб, відповідальних за реалізацію антикорупційної програми. 2018. 177 с. URL: <https://cgra.com.ua/wp-content/uploads/2018/07/Compliance.pdf> (дата звернення: 01.03.2025).
39. Щербакова Н.В., Носач О.Л. Питання підвищення ефективності антикорупційних програм міжнародних компаній в Україні. *Європейські перспективи*. 2023. № 4. С. 126–136. DOI: <https://doi.org/10.32782/ep.2023.4.20>.
40. Phelps M. Five differences between compliance and due diligence. Marcy & Phelps Associates Inc. August 5, 2019. URL: <https://marcyphelps.com/five-differences-between-compliance-and-due-diligence/> (Last accessed: 01.03.2025).
41. Due Diligence and Compliance: Breakdown and Importance. Due Diligence vs Compliance: Key differences and importance. CRI GROUP. Corporate Researches and Investigations. URL: <https://crigroup.com/due-diligence-vs-compliance/> (Last accessed: 01.03.2025).
42. Радтке О. Поради юриста: як зберегти бізнес у 2022 році за умов пандемії. *Юрист & Закон*. 2022. № 1. URL: https://uz.ligazakon.ua/ua/magazine_article/EA015393 (дата звернення 01.03.2025).
43. Zafar Anjum (CRI Groupe/ USA) Due Diligence vs Corporate Compliance (on 10th of August 2021). URL: <https://www.lexology.com/library/detail.aspx?g=5ce94d20-5f7b-4cf4-9d0d-20fd459b038f> (Last accessed: 10.03.2025).

44. Про ринки капіталу та організовані товарні ринки: Закон України від 23 лютого 2006 року № 3480-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2006. № 31. Ст. 268.
45. Compliance: Legal Foundations. URL: <https://internationalsales.lexisnexis.com/glossary/compliance/compliance-law-and-guidelines> (Last accessed: 02.03.2025).
46. Про акціонерні товариства : Закон України від 27 липня 2022 року № 2465-IX. *Офіційний вісник України*. 2022. № 68. Ст. 4066.